

que nous avons, entre autres, 3 oeuvres importantes: une climatologie de la Carniole, une description des Alpes de Savinja et une phytogéographie des Alpes slovènes. D'autres s'occupent de l'hydrographie et de la spéléologie du Karst, ce qui est bien compréhensible dans un pays qui abonde en phénomènes de ce genre. L'anthropogéographie est représentée par des études démographiques de V. Šarabon (* 1880). Après 1918, on remarque un intérêt toujours croissant pour le nouveau royaume SHS autant que pour les états voisins, notamment en fait de la géographie économique. Ce travail d'information fut accompli par beaucoup de cartes et d'oeuvres d'A. Melik (* 1890), de V. Šarabon, de Ch. Capuder (* 1870) et de J. Rus (* 1888). En 1919, une université fut inaugurée à Ljubljana, où A. Gavazzi (* 1861) créa, en peu de temps et avec des moyens médiocres, l'Institut Géographique continuant les traditions de notre géographie. Le fruit premier en est la revue présente. L'auteur finit par désirer qu'elle aide à résoudre les problèmes qui se posent à nos géographes et qu'elle trouve un accueil bienveillant.

LAMBERT EHRLICH:

GEOGRAFIJA IN ETNOLOGIJA.

Je-li mogoče govoriti o kakem razmerju geografije do etnologije? Na prvi hip bi se morda zdelo, da je geografija — če smem tako reči — „materialna“ veda, ker razpravlja o morfologiji zemeljske površine, o klimatologiji, o naravnih pogojih za živa bitja, kakor n. pr. o razdelitvi celine in morja itd., dočim je etnologija „duševna“ veda, ker raziskuje predvsem kulturni razvoj človeštva.

Da se pa kljub temu lahko razpravlja o razmerju med obema vedama, sledi jasno iz tega, da so nekateri etnologi hoteli izvajati vse konkretne kulturne razlike med posameznimi narodi izključno iz geografskega okolja, brez ozira na element ustvarjajočega človeškega genija.

Očividno leži resnica na srednji poti; če se ne da ves kulturni razvoj obrazložiti iz geografskih prilik, se ne more tajiti, da so te bistveno vplivale na kulturni razvoj človeštva. Beseda „kultura“ sama naveže na geografsko bazo, kajti kultura, „colere“, prvotno pomeni obdelovanje in obvladanje zemlje.

Najprej nam geografija kot veda o prostorih osvetljuje kvantitativne pogoje za razvoj človeške kulture. Tako nam pogled na zemljevid kaže, da se je kultura lahko nepretrgoma širila več ali manj po kontinentalnih potih preko vseh delov sveta, ne da bi ji kjerkoli neprestopna zarez za zastavila pot. Afrika, Azija in Evropa so itak v kontinentalni zvezi, vzhodno Indonezijsko otočje tvori most do Avstralije in Oceanije. In res so dognali etnologi Gräbner, Schmidt, Rivers, da so šli ponovni kulturni vali preko Nove Gvineje v Avstralijo in da sta melanezijska in polinezijska kultura komponenti raznih seljenjskih tokov, dospelih iz Indonezije. Azija in Amerika pa si

podajata roko v velikem severnem loku krog Tihega oceana ob Berinški cesti, in kljub vsem poizkusom amerikanistov, da bi dokazali avtohtonski značaj ameriške kulture, se je baš v XX. stoletju etnologom posrečilo dokazati bistveno vez med severozahodno ameriško in severovzhodno azijsko (Lesup-expedition) ter med meksikansko in vzhodnoazijsko kulturo (Röck, Gräbner).

Pri preseljevanju kultur iz ene zemljine v drugo igrajo važno vlogo oni pasovi zemlje, ki tvorijo nekak most ali „vpadna vrata“ v drugo zemljino. Na teh prehodnih točkah so se kulture neprestano preseljevale sem in tja in vsled tega so ti ozki prostori kakor pester etnološki mozaik, ki podaja kulturno sliko celega kontinenta v miniaturi. Klasični primeri za to so Nilski delta za Afriko, polotok Čukčev za Severno. Panamski istmus in Kolumbija za Južno Ameriko, polotok York za Avstralijo. Tako se nahajajo v Egiptu sledovi vseh afriških kultur: prakulture, totemske, matriarhalne in nomadske; obenem pa je Egipt torišče ene najvišjih protohistoričnih kultur, staroegiptske. V severnovzhodni Aziji se križajo totemska, matriarhalna, nomadska kultura severnih jelenov, lovska in ribiška kultura Eskimo-plemen in tudi ostanki prakulture. V Kolumbiji, ki tvori vrata v lužno Ameriko, imamo zastopane visoko „Čibča kulturo“, primarno totemsko in sekundarno poljedelsko kulturo, torej vse važnejše kulture južne Amerike. Na Yorku, ki tvori prehodni most iz Nove Gvineje v Avstralijo, so zastopane glavne jezikovne skupine avstralskih zamorcev, pa tudi njihove glavne kulture, totemska, matriarhalna in starejša „bumerang“-kultura.

„Prostorni“ element pa vpliva tudi še v drugem oziru na razvoj kulture. So namreč kulture, ki po svoji naravi zahtevajo velike prostore; tako se je n. pr. nomadska kultura, ki terja za živinorejo možnost svobodnega menjanja pašnikov, pač mogla v elementarnih proporcijah razvijati v osrednji in severni Aziji in v severni, deloma tudi v vzhodni in južni Afriki, kjer se nahajajo prostorne stepi. Ravnotako zahteva velike prostore višja lovska kultura, ki je razvila lov do najvišje mere kot sport in kot tipično obliko svojega gospodarstva; klasičen vzgled za to je lovska kultura Atabaskov v severni Kanadi (lov na medveda, karibu itd.), in prerijskih Indijancev v centralnih prerijah Severne Amerike (lov na bivola). Razumljivo je, da se nomadi in lovci pri svojih preseljevanjih izogibajo geografskih ovir! Tako so krenili hamitski nomadi na svojem pohodu iz severne Afrike v južno proti vzhodni obali, kjer so se naselili kot Batuci v Ruandi, kot Bahima v Ugandi, kot Masaj pa vzhodno od Viktorijinega jezera. Obšli so veliki tropični pragozd centralne Afrike ter prodirali ob vzhodni obali proti jugu, kjer so se naselili kot Hotentoti. Atabaski so prodirali iz severne Kanade proti jugu ter so prišli kot Apaši in Navaho na Rio Pecos v bližino Meksike, dočim so jim kordiljerska gorovja kot velepoteznim lovcem bila nesimpatična. V teh slučajih se kaže že drugi geografski element v kulturnem razvoju: morfologija zemeljske površine.

Vodovja, gorstva, puščave, močvirja in otoki deloma ovirajo prosti razvoj kultur, deloma so pa tudi zatekališča starih kulturnih zaostankov. Tako ločijo n. pr. visoke pregraje Himalaje in Tibetskega višavja na eni, Kavkaz na drugi strani indijske in prednjeazijske kulture od severnih nomadskih kultur. V obeh gorovjih pa so našli pribežališče ostanki starih predarijskih kultur. Tako štejemo samo na Kavkazu nad 20 raznih plemen, ki jih lahko delimo v južno, zahodno in vzhodno kavkaško skupino in zdi se, kot bi te tri skupine bile zastopnice glavnih primarnih kultur, matriarhalno-poljedelske, totemistično-višjelovske in nomadske. Visoke ameriške Kordiljere so dale v Severni Ameriki varno zavetje svojevrstni visoki ribiški kulturi na severozahodu (Tlingit, Haida, Seliš) in v Kaliforniji celi vrsti prastarih kultur (Majdu, Hupa i. dr.), kojih gospodarstvo se omejuje na nabiranje sadežev, zelišč itd.

Puščava Sahara loči izrazito severnoafriško kulturo od srednjeafriške, tako da spada severna obal Afrike v področje sredozemske kulture, dočim se pojavlja južno od Sahare totemska in matriarhalna kultura. V puščavni Kalahari v južni Afriki so našli Bušmani s svojo staro afriško prakulturo zatekališče, v neprodirnih pragozdovih srednje Afrike pa pigmejci.

Otoki igrajo kot kulturni faktor veliko vlogo v Oceaniji. Posamezna otočja kakor Santacruz, Nova Kaledonija in Fidži so ohranila originalne tipe totemske, Salomonski in Hebridski otoki pa matriarhalne kulture. Še starejšo kulturo nahajamo na malih otokih Merlav, Malaita, Ruviana, San Cristoval. Stara prakultura plemena Aino je našla svoje zavetišče na Jesu in na Kurilih; Ognjena zemlja v Južni Ameriki nam je prav vsled svoje osamljenosti ohranila tako tipično ribiško kulturo Jaganov; v mrzli Patagoniji pa so se ohranili Tehuelči.

Toda vodovja in morfološka oblikovitost obali so večkrat tudi pozitivno prispevala k ustvaritvi svojevrstne kulture; tako si polinezijsko kulturo z zelo razvitim plovstvom prav lahko razlagamo z geografsko lego mnogobrojnih širom oceana razfresenih otokov, ki so silili prebivalce k najvišjemu razvoju morske plovbe.

Vegetacijski pogoji in klimatske prilike so nadaljen silno važen činitelj pri tvorbi raznih kulturnih tipov. Egipt, Mezopotamija, Indija in Kitajska so vsled rednih poplav Nila, Tigrisa in Evfrata, Ganga in Jangtsekianga bile rodovitne zemlje in postale zibelka visoko razvitih poljedelskih kultur z velikimi mestnimi naselbinami.

V centralni Afriki se širijo v rodovitnem porečju Konga prostrani gozdovi, v Južni Ameriki pa planjave ob Orinoku in Amazonasu, ki so postala torišče tipične poljedelske matriarhalne kulture s kultom narave, zlasti vegetacije. V Afriki je igrala v tej kulturi banana, v Ameriki pa manjok glavno vlogo. Tudi v ergologiji se pojavlja vpliv poljedelske kulture. Mesto

živalskih kož ali usnja, ki igraata pri živinorejskih nomadih važno vlogo, uporablja ta kultura za obleko, orodja in orožja rastlinske izdelke, n. pr. lubje, vlaknate rastline, bambus in rotang.

Kot najizrazitejši primer vpliva klimatskih prilik na izoblikovanje kulture navajamo arktične narode. Od Laplanda do Groenlanda se kaže v obleki, prehrani itd. ista tipična kultura. Klimatske prilike so dale nekaterim arktičnim narodom (Korjakom, Eskimom in drugim) povod, da so si ustvarili zanimiv tip podzemne hiše z daljšim podzemskim hodnikom.

Neugodne klimatske in vegetacijske prilike okrnjujejo višjo kulturo. Tako so prišli poljedelski in živinorejski Jakuti od Bajkalskega jezera v severne pokrajine ob Leni in Kolimi; opustili so morali živinorejo (konja in govedo) in poljedelstvo ter se poprijeti jelenoreje.

Poljedelska in tipično lovska plemena, ki so se vselila v Avstralijo, so zašla v gospodarskem oziru na stopnjo primitivne staroavstralske kulture priprostega nabiranja sadežev, ker avstralsko flo ne dovoljuje višjih gospodarskih stopenj.

V gigantski meri so vplivale na kulturo prazgodovinske poledenitve. Med poslednjima poledenitvama je bila zahodna Evropa naseljena, a ko je večni led pokril vse alpske dežele, Pireneje in druga evropska gorstva, se je moralo neandertalsko pleme ali umakniti proti jugu ali pa je poginilo. Ko so ledniki končno izginili, je nastopilo v Evropi novo, Cromagnonsko pleme.

Dasi torej pripisujemo geografskim faktorjem važen vpliv na človeško kulturo, se vendar ne moremo strinjati z Bastianom, ki razlaga vse njene faze iz dveh činjenic, namreč iz identične psihične naravnave človeka (Elementargedanke), iz katere bi se dali razložiti vsi analogni pojavi kulture, in iz geografskega okolja, ki naj je ustvarilo vse konkretne razlike narodnih kultur (Völkergedanke). Nekaj vzgledov naj to pojasni. Omenili smo, da je arktična kultura ista od Laplanda do Groenlanda; vendar to ne velja za vse panoge kulture. Dočim se pečajo arktični narodi v Aziji z jelenorejo, se v Ameriki niti Eskimi niti Atabaski niso lotili naloge, da bi udomačili severnega jelena ali ga vsaj prevzeli od Čukčev in Korjakov, čeprav so bili z njimi v stalnih stikih in je Alaska, kakor kažejo dosedanji poizkusi, prav primerna za to gospodarstvo.

Cromagnonsko pleme je ustvarilo v solutrejski in magdalenski dobi krasne risbarske in reliefne umotvore po paleolitskih duplinah, a v naslednji dobi ta umetnost izgine.

Feničani, Kartažani in Grki so ustvarili v Sredozemskem morju zelo živahno plovbo ob afriški, maloazijski, grški, italski obali. Na iste obale pridejo pozneje Arabci, zlasti pa nomadski Turki: plovba in pomorska trgovina zamre. V starem svetu se razvije najvišja kultura ob Nilu, Tigrisu, Gangu, Jangtse-kiangu. V Ameriki se visoka kultura pojavlja za Kordiljerami

v Peruju in Meksiku, dočim zaostaja ob Mississippiju in Amazonasu kultura v primitivnih matriarhalnih oblikah: nov činitelj prihaja do veljave, narodni genij posamnih ras. Ta je pa že izven okvira skupne človeške psihične naravnave in geografskega okolja.

Résumé. L' article présent esquisse les relations entre la géographie et l' ethnologie. Bien que chaque progrès de la civilisation ne puisse pas être expliqué seulement par la position géographique, comme le voulaient quelques ethnologues anciens (Bastian), toujours est-il vrai que l' élément géographique joue un rôle considérable dans l' histoire de la civilisation humaine. Sur différents exemples, l' auteur examine les influences exercées par le terrain sur le développement de la civilisation humaine, entre autres la répartition de la terre et de la mer et relève brièvement l' importance des grands „ponts terrestres“ entre les divers continents. L' élément constitué par le terrain est à prendre en considération parce que certaines civilisations exigent, à cause de leur naturel, des territoires étendus (celles des nomades en Asie et en Afrique ou celles des chasseurs dans l' Amérique du Nord). Lors de leur migrations, les nomades et les chasseurs évitent les grands obstacles géographiques, p. ex. les forêts vierges et les hautes montagnes. Ici se fait apercevoir un autre élément constitutif géographique du développement de la civilisation, la morphologie de la surface terrestre: eaux, montagnes, déserts, marais et îles empêchent le développement libre de la civilisation. Aussi le haut plateau de l' Asie Centrale divise-t-il les hautes civilisations du Sud de celles des peuples nomades du Nord. D' autre part, des civilisations d' ancienne date ont trouvé leur refuge dans des hautes montagnes (p. ex. les Cordillères), dans des landes (Kalahari), dans des forêts vierges (dans l' Afrique Centrale), dans des îles (surtout en Océanie), où elles se sont conservées jusqu' à nos jours. Des eaux et des hautes montagnes peuvent même causer des civilisations tout à fait particulières (la navigation en Polynésie). Il est, en outre, à faire ressortir, en ce qui est de la formation des types de civilisation, les conditions du climat et de la végétation. Diverses civilisations anciennes n' ont pu se développer que grâce à des inondations régulières des fleuves comme ce sont le Nil, le Tigre et l' Euphrate, le Gange et le Yangtsé-Kiang; les forêts de l' Afrique et de l' Amérique méridionale ont donné naissance à des civilisations d' agriculture et de matriarcat avec le culte de la végétation. Un autre exemple de ce genre est fourni par les peuples arctiques: de la Laponie jusqu' au Groënland on rencontre la même civilisation. Dans des vastes proportions, la civilisation a été influencée par l' époque glaciaire, dont la source est à chercher, on le sait, dans les changements du climat.